

Бранка Топић-Павковић¹

Фискални утицај мигрантске кризе на националну економију

Estimating the Fiscal Impact of Migrant Crisis on National Economy

Резиме

Посматрајући искључиво са економског аспекта, не узимајући у обзир етичку или политичку компоненту мигрантске кризе, аргументи о предностима и ризицима великог прилива издјелица на економију једне земље зависе искључиво од специфичности економског окружења националне економије. Овај рад има за циљ дати процјену могуће економског утицаја издјеличке кризе у Европи, посебно на економију Босне и Херцеговине. У теорији, фискални ефекти имиграције у великој мјери зависе од карактеристика миграната које се односе на њихове вјештине, старост, дужину боравка у земљи домаћина, а који утичу на њихово учешће на тржишту рада и социјална права. Процјене фискалног утицаја имиграције су ограничене услед недостига података и тачних информација о широком спектру важних фактора који утичу на процјену. Због наведених разлога, изучавање ефеката у овом моменту заснива се на великом броју претпоставки које се морају узети у обзир у циљу предвиђања резултата. Истраживање смо сировели на хипотетичком сценарију већег прилива миграната у БиХ, који би под наведеним околностима имало одређеног утицаја на фискалну економију. Резултати истраживања показују да би се у крајњем року повећало јавно

¹ Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, branka.topic-pavkovic@efbl.org

широшење које произилази из тако великих токова миграција, али би за развијене земље Европе у дугом року такође могло бити и економских предности, под условом да се издјелице адекватно интегришу на тржиште рада. Уколико би дошло до веће прилива миграната у Босну и Херцеговину, утицај на нашу економију ирвенсивоно би се оледао у ефектима на јавне финансије и тржиште рада. Раси јавних расхода за издате смјештаја, прихвата издјелица и социјална права, моућ пораси сиве економије што би посљедично довело до јада јавних прихода уз истовремено већу незајосленост услед веће понуде радне снаге, представљало би значајан изазов за јавне финансије Босне и Херцеговине.

Кључне ријечи: међународне миграције, мигрантска криза, јавни расходи, сива економија, тржиште рада.

Summary

Observing from an economic point of view, without taking into account the ethical and political component of the migrant crisis, arguments about the benefits and risks of large inflow of refugees to a country's economy, dependent basically on the specifics of the economic environment of the national economy. This paper aims to provide an assessment of the potential economic impact of the refugee crisis in Europe, especially on the economy of Bosnia and Herzegovina. In theory, the fiscal effects of immigration largely depend on the characteristics of migrants related to their skills, age, length of stay, and affecting their participation in the labor market and social rights. Estimates of the fiscal impact of immigration are limited by lack of data and accurate information on a broad range of important factors that affect the estimates. For these reasons, the study of effects at this point is based on a number of assumptions that must be taken into account in order to assess the fiscal effects of immigration, and the results tend to change based on these assumptions. Therefore, we conducted a survey on the hypothetical scenario of massive inflow of migrants in BiH, who under these circumstances had the most impact on the fiscal economy. The research results show that there will be short-term costs arising from such a large migration flows, but for the developed countries of Europe in the long term also be economic benefits, provided that the refugees integrate into the labor market. Should there be a large inflow of migrants in Bosnia and Herzegovina, the impact on our economy would primarily be reflected in the effects on public finances and the labor market. Increased unemployment due to higher labor supply, the growth of the grey economy which would consequently led to a decline in public revenues while increasing public expenditure for expenditures for social rights, and accommodation and reception of refugees, would constitute a significant challenge for the public finances of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: international migration, migrant crisis, the growth of public expenditure, the grey economy, labor market

Увод

У савременим економским условима у великом броју земаља одвијају се стална миграцијска кретања. Миграција или механичко кретање становништва (емиграција и имиграција) у условима глобализације постаје све важнији фактор мобилности који обликује глобалну економију и уз природно кретање становништва, представља основну одредницу броја становника и потенцијалне радне снаге на неком подручју. Кретања међународних миграната у посљедњим годинама знатно се мијења, при чему Европа постаје привлачно одредиште свјетских миграната. С обзиром на основне карактеристике европског тржишта рада и у складу са демографским промјенама у тим државама², у циљу Европске уније јесте промовисање законитих миграција којима се жели постићи циљ задовољавања потреба тржишта рада. Евидентно је да се у европске државе слива све већи број законитих и незаконитих имиграната, углавном из неразвијених земаља које биљеже велики популациони раст и раст стопе незапослених.

Иако су миграције у Европи свакодневица, основно питање остаје утицај посљедње велике миграције на европску економију. Велики број истраживања ефеката и утицаја миграција на економију европских земаља, односе се првенствено на утицај имиграција на европско тржиште рада али и све актуелнију тему - ефеката на укупне јавне финансије једне земље. Рецентне посљедице финансијске и дужничке кризе на простору Европе и крхкост јавних финансија при спољашњим ударима или шокovima, у фокус су ставили значај свих вањских утицаја на јавне финансије и фискалну одрживост. Основни проблем наведених истраживања огледа се у томе што добијени резултати најчешће немају аналитички значај, и није могуће једнообразно интерпретирати утицај имиграција на економска кретања а посебно на тржиште рада. То је првенствено посљедица слабе статистичке базе која не успијева квалитетно регистровати миграцијске процесе, а доступни подаци су често неупоредиви, што отежава идентификацију утицаја миграције на тржиште рада. Ипак, заједничко за већину спроведених истраживања јесте процјена која упућује на слаб и негативан утицај имиграната на конкурентност европских земаља.

² Према подацима Европске комисије, процјењује се да ће се европско становништво у радној доби смањити за око 20 милиона, а удио старог становништва (изнад 65 година) ће порастати са око 23% на 40%, у периоду од 2010. до 2030.

У раду ћемо акценат ставити на утицај посљедњег таласа мигрантске кризе, када за разлику од претходно наведених међународних миграција, долази до великог броја имиграната и избјеглица у кратком временском периоду. Такође је битно разликовати појмове миграната од избјеглица, који се према објашњењу UNHCR, за избјеглице сматра оно становништво које првенствено бјежи из ратних подручја и стичу заштиту кроз национална али и међународно утврђена права, док су мигранти лица која напуштају своју земљу ради бољег живота и вишег животног стандарда и права остварују углавном на бази закона конкретне земље која их прима. Европска мигрантска криза настала је кроз повећан број долазака миграната (већина од њих као избјеглице) у земље Европске Уније преко Медитерана и Балкана из Африке, са Средњег истока и из Јужне Азије. Према UNHCR, ова лица су истовремено и избјеглице и мигранти.

Актуелни подаци говоре да ће у посљедњем таласу мигрантске кризе укупан број регистрованих тражилаца азила досегнути број од 1,2 милиона до краја 2015. године, од чега само у Њемачкој 730 хиљада, те се логичним намеће питање утицаја ових имиграција на европску економију.

1. Теоријска објашњења ефеката међународних миграција

У релевантној литератури (Borjas, 1987; Grossman, 1982; LaLonde & Topel, 1997; Mincer, 1987; Lu, Frenette & Schellenberg, 2015; Vargas-Silva, 2015) налазимо главне краткорочне учинке које миграције имају на економије земаља домаћина. Ту се прије свега истиче следеће:

1. Прилив миграната може довести до повећања потрошње у јавном сектору. Земље домаћини азиланата морају смјестити азиланте, обезбједити им храну, здравствену и правну помоћ. Понекад је неопходно едуковати избјеглице, посебно што се тиче говорног језика, и дошколавања док не постану продуктивни чланови локалне привреде.
2. Мигранти мијењају структуру локалног тржишта рада. Уколико избјеглице имају више вјештина и знања, постају конкурентни на тржишту рада, чиме се заправо такмиче са локалним радницима за радна мјеста, а неријетко заврше премјештењем истих што може довести до привременог повећања броја незапослених. На тржиштима рада домаће економије, она може постати флексибилнија с обзиром да радници мигранти често обављају и раде послове које мјештани избјегавају (посебно изражено у САД). Исто тако, у случају земаља са демографским старењем становништва, миграције могу повећати број чланова радно способних у привреди.

3. Издјеглице такође повећавају агрегатну тражњу. Нови досељеници представљају потенцијал тржишта за нове услуге. Они могу оживјети и дати импулс домаћој економији, што доводи до повећања реалног дохотка и БДП-а за земље домаћина као радници и стручњаци, преласком на нове облике и врсте рада. Истраживања показују (Giovanni, Shih and Sparber, 2014). да су имиграције у САД између 1990. и 2007. године резултирале повећањем плата по раднику од 6,6% до 9,9% (De Persio, 2015).
4. Аналитичари су идентификовали неколико економских користи до које би легализација имиграната којима тренутно недостаје документација, вјероватно могла довести. Економисти на UCLA, на примјер, процјењују да ће више радних мјеста донијети и више пореских прихода. Процјењује се да ће се у САД, од 4 милиона нерегистрованих имиграната створити више од 160.000 нових радних мјеста и генерисати 2,5 милијарде долара пореских прихода у кратком року.
5. Притисак на смањивање плата

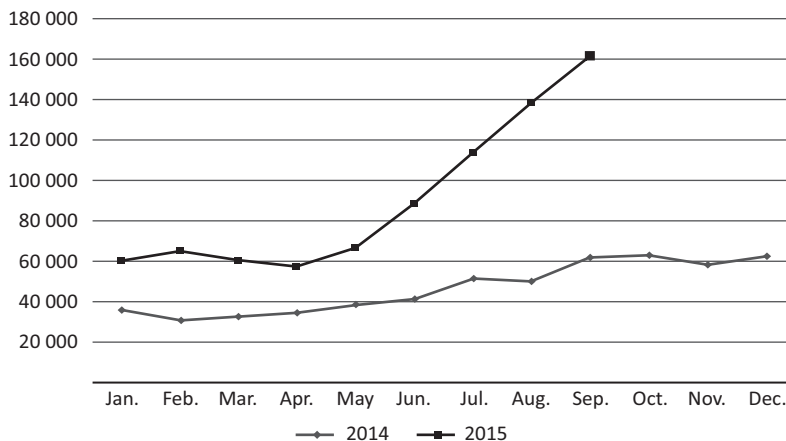
Када су у питању промјене које се очекују од имиграција, нису сва економска предвиђања у позитивном контексту. Економисти и политичари такође тврде да би велики број нерегистрованих имиграната на тржишту рада могао преузети послове од већ постојећих радника, посебно нискоквалификованих радника, што би доста утицало на снижавање плата. У многим од тих индустрија, незапослени радници већ увелико надмашују доступна радна мјеста. У малопродаји, на примјер, од 2014. године, само 400.000 радних мјеста постоји за више од 1,2 милиона незапослених радника у том подручју. У области грађевине је стање чак и неповољније: постоји 1 милион незапослених радника и мање од 200.000 радних мјеста.

2. Процјене утицаја актуелне мигрантске кризе на економију европских земаља

Број подносилаца захтјева за азил у Европи повећан је за више од 150% у трећем кварталу 2015. године у односу на исто тромјесечје 2014. године и готово се удвостручио у односу на друго тромјесечје 2015. Укупно гледајући, број особа који траже азил из земаља изван ЕУ током трећег квартала 2015. године досегао је 413.800, што је за 250.400 више него у истом кварталу 2014. године (Eurostat, 2015).

Највећи број захтјева за азил забиљежен је у Њемачкој и Мађарској (обје с нешто више од 26% укупних захтјева у државама чланицама ЕУ), затим у Шведској (10%), Италији (7%) и Аустрији (7%). Ових пет држава чланица заједно чине више од 75% свих захтјева азила у ЕУ. Управо из тог разлога,

у Њемачкој је током 2014. године забиљежено јавно трошење у износу од 2,7 милијарди долара за становање, храну и одјећу за 203.000 миграната, док се трошак прихваћања чак 800.000 миграната ове године процјењује на укупан износ од 11 милијарди долара.

Слика 1. Подносиоци првог захтјева за азил у ЕУ, јануар 2014 - септембар 2015.
Извор: Еуростат

При анализи утицаја мигрантске кризе на економију европских земаља издвојили смо 2 основна аспекта са којих ћемо посматрати промјене, а они се односе на процјену фискалног утицаја имиграција и ефекте на тржиште рада.

2.1. Процјена фискалног утицаја имиграција

Процјене фискалног утицаја укупних имиграција релативно се разликују кроз студије у европским земљама, али подаци углавном указују на мање нето фискалне предности или нето фискалне трошкове земаља због примања имиграната. Јавни издаци за прихват и пружање подршке азилантима у кратком року могу бити значајни и најчешће подразумевају издатке за хуманитарну помоћ у храни, смјештају, здравственој заштити, потребном школовању и учењу језика, и слично.

У дугом року, сматра се да ће прије свега ефикасна интеграција избјеглица на тржиште рада, уз потребну обуку и дошколовавање имати позитиван фискални утицај.

У истраживању учинка имиграција на јавне финансије, које већ дуги низ година спроводи аустралијски Одјел за имиграције и држављанства, кроз модел *Migrants' Fiscal Impact* (Cully, 2012) омогућена је детаљна анализа учинка пристизања нових имиграната кроз осам главних категорија за

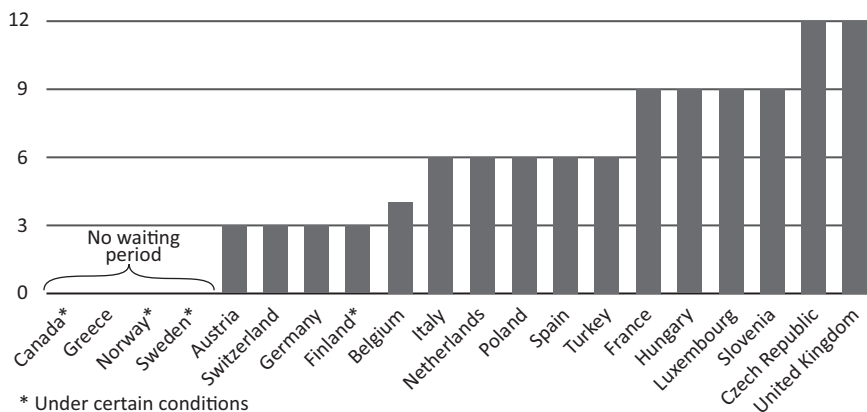
стални боравак у земљи. Модел је показао да мигранти у категорији „хуманитарних миграната” имају негативан фискални утицај током првих 10-15 година, али након тога слиједи позитиван допринос и позитиван утицај на јавне финансије. У Канади, у новој студији о примању социјалне помоћи избјеглица (Lu, Frenette i Schellenberg, 2015) резултати су показали да се око 80% њих ослања на социјалну помоћ убрзо након отварања избјегличког захтјева, а након четири године, међу онима чији захтјеви су и даље отворени, између 25% и 40% још увијек примају социјалну помоћ. Рецентна истраживања у Шведској (Ruist, 2015) процјењују да је нето фискални допринос избјеглица у Шведској, у 2007. години износио 1% укупног БДП (OECD, 2015).

Посљедња мигрантска криза показала је да се утицај на јавне финансије европских земаља углавном односи на раст јавне потрошње за обраду захтјева за азил и прихват избјеглица у смислу смјештаја, хране, здравствене помоћи. Повећане су и квоте додатних средстава које се прикупљају на нивоу ЕУ и националним буџетима а за подршку земљама поријекла и транзита. Како је криза одмицала а све већи број азиланата упутио према Њемачкој, Њемачка је пројигирала додатних 0,5 посто БДП-а годишње јавне потрошње за 2016. и 2017. како би се задовољиле почетне потребе новоприслих имиграната и њихова интеграција на тржиште рада; Аустрија 0,3% БДП-а у 2016. и Шведска 0,9% БДП-а у 2016. У кратком року додатна јавна потрошња може дјеловати као подстицај тражњи. Европска Комисија је најавила додатна средства од 9,2 € милијарде за рјешавање избјегличке кризе током 2015-2016. (0,1% БДП у ЕУ), а њемачки економисти процјењују да ће се издаци за избјеглице за 2015. кретати између 5,9 и 8,3 милијарди евра. У 2016. наведени издаци расту и процјењују се на 9 до 14,3 милијарди евра. Најновије издање OECD Economic Outlook (OECD, 2015) процјењује да би у 2016. и 2017. години, додатни трошкови за пружање подршке избјеглицама могли потакнути агрегатну тражњу у европској економији за око 0,1-0,2% БДП-а. Међутим, оно што се не може процијенити, посебно у кратком року, јесте могући раст јавних прихода усљед имиграција који би се првенствено односили на раст пореских прихода од доприноса тржишта рада проистекле из висококвалификоване радне снаге миграната. Ипак, већина аутора наведене проблематике сматра да на дужи рок имигранти више доприносе јавним финансијама него што је јавна помоћ упућена њима. У својој детаљној анализи аутор Варгас-Силва истиче позитивне фискалне ефекте миграција (Vargas-Silva, 2015). Према његовој процјени, очекује се да ће миграције током времена имати позитиван учинак на британску економију. Анализа је утврдила да би висок ниво имиграција у Великој Британији, коју чине више од 260.000 миграната, у наредном 50-годишњем периоду могао преполовити јавни дуг у Великој Британији.

2.2. Утицај имиграција на тржиште рада европских земаља

Да бисмо приказали евентуални утицај имиграција на тржиште рада европских земаља, користили смо последње доступне податке релевантних међународних организација, а посебно оне које се баве питањима миграција. То су прије свега подаци UNHCR и OECD. Према процјенама OECD, утицај недавно пристиглих избјеглица на тржиште рада може се процијенити само уз велики број претпоставки и два најизвјеснија правца. Први је да ће укупан број регистрованих тражилаца азила досегнути број од 1,2 милиона у 2015. години (за ЕЕА и Швицарску) као цјелину, те 730.000 само у Њемачкој. Према овом сценарију, за првих шест мјесеци 2016. године, тај број ће бити 610.000 за Европу и 370.000 за Њемачку. То су релативно конзервативне процјене, јер тренутно не постоје назнаке да ће доћи до пада прилива избјеглица. Други сценариј претпоставља да прилив азиланата остаје константан све до јуна 2016, са укупно 1,4 милион захтјева за азил у Европи, од чега готово 900.000 у Њемачкој.

Оно што процјену утицаја великог прилива азиланата чини отежавајућом јесу и разлике између европских земаља у дужини процеса пријаве, и да ли ће они или не, ући у радну снагу државе и прије одобравања азила. Ти фактори се знатно разликују од земље до земље и дужине времена чекања за приступ на тржиште рада.

Графикон 1. Најповољнији временски период чекања за приступ на тржиште рада за тражитеље азила у одабраним земљама OECD-а
Извор: OECD

Услови за приступ тржишту рада током обраде захтјева за азил значајно се разликују од земље до земље. У неким земљама се приступ тржишту рада може одобрити под одређеним условима готово одмах, док је у другим раздобље чекања и до једне године. Процјена за горе приказане економије

показују да ће се кумулативни учинак прилива тражилаца азила кретати до 1 милион на тржишту рада до краја 2016. године, односно 0,4% радне снаге у Европи. За Немачку као земљу која прима највећи број азиланата, процјена је да ће бити мање од 400.000 азиланата, односно 1% од укупне радне снаге. Дугорочно посматрано, ефекти уласка већег броја миграната на тржиште рада земље домаћина биће евидентни тек након одређеног времена и поступно како избјеглице буду боље интегрисани на тржиште рада. Позитивни ефекти миграција огледаће се у оптималном искоришћавању радног потенцијала миграната а у смислу вјештина, година старости, дужине боравка у земљи, али и остваривања пуног потенцијала тамо гдје су њихове вјештине најпотребније.

У посљедњих неколико година, старење популације и смањење радне снаге у већини развијених економија и онима у развоју, указују на то да ће радници мигранти имати важну улогу у снабдијевању тржишта рада и недостајуће радне снаге. Нова радна снага а посебно млади радници који имају више вјештина и знања, могу бити покретачка снага дугорочног развоја и позитивних фискалних утицаја на европску економију. У дугом року, имигранти имају тенденцију да плате више пореза него што примају јавне помоћи.

Можемо закључити да је основна процјена подношљивости великог таласа прилива избјеглица у земље ЕУ, остварива једино уз истовремено појачане мјере интеграције избјеглица у тржиште рада, чиме се може постићи позитиван фискални утицај. Као потребан услов наводимо бржи процес рјешавања захтјева за азилом и усмјеравања њихових вјештина тамо гдје су најпотребније. Признавање способности и одговарајућих вјештина су неопходне јер су вјештине и знања миграната често недовољне због препрека у преносивости вјештина и квалификација, док радно искуство стечено у иностранству може смањити цијену рада на тржишту рада земље домаћина. Значајно би било и смањење трошкова миграције радне снаге који укључују трошкове запошљавања, као и посљедице потплаћености, кашњење плата, или недостатак накнаде у случају болести или озљеда. Често, радницима мигрантима су онемогућени приступ равноправним платама и условима рада, слободи удруживања и одговарајућој социјалној заштити чиме имају мање способности да остваре свој развојни потенцијал и допринесу развоју друштва.

3. Три аспекта могућег утицаја мигрантске кризе на финансије Босне и Херцеговине

Процјена фискалног утицаја имиграције захтјева поређење између трошкова који настају усљед већег прилива имиграната тј. раста јавних расхода, и

с друге стране пореза и других јавних прихода којим мигранти доприносе. Статички приступ овој анализи заснива се на посматрању одређеног временског периода од годину дана, и једноставним поређењем доприноса миграната у јавним финансијама са услугама и бенефицијама примљеним за ту годину. Разлика између доприноса који имигранти чине јавним финансијама и трошкова јавних давања и услуга које примају, зависи од карактеристика миграната, њиховог утицаја на тржиште рада и карактеристика и правила система социјалне заштите. У теорији су истраживања показала да мигранти који су млади, стручни и имају више вјештина и знања, вјероватно стварају већи позитиван нето фискални допринос од оних са ниским квалификацијама и ниском стопом учешћа на тржишту рада.

С обзиром на ограниченост нашег истраживања које се односи првенствено на недовољан број података и тачних информација услед кратког временског периода од посљедње мигрантске кризе, као и чињенице да у Босну и Херцеговину није било значајног прилива миграната, даљњу анализу заснивамо на претпоставкама и досадашњим истраживањима сличне проблематике, представљајући могуће сценарије утицаја на националну економију до којих би могло доћи при евентуалном приливу већег броја избјеглица или имиграната.

3.1. Раст јавних расхода услед већих трошкова јавних давања и услуга

Фискална позиција Босне и Херцеговине према расположивим подацима за 2014. годину указује на то да су јавне финансије БиХ и у 2014. години оствариле буџетски дефицит праћен порастом вањског задуживања. Укупни буџетски расходи пратили су раст буџетских прихода и нису значајније одступали. Ипак, у трећем кварталу десио се значајно висок пораст издатака за јавне инвестиције, који се наставио и током четвртог квартала што је довело до пораста укупних буџетских расхода који је резултирао дефицитом на крају године.

Према Закону о кретању и боравку странаца и азилу Босне и Херцеговине (Закон о кретању и боравку странаца и азилу, 36/08, 87/12), у случају масовног прилива или очекиваног масовног прилива странаца којима је потребна међународна заштита, Вијеће министара може, након консултације с UNHCR-ом и осталим релевантним међународним организацијама у БиХ, донијети посебне прописе којима се осигурава привремена заштита тих лица. Привремена заштита одобрава се странцима који масовно долазе у БиХ из земље у којој је због рата или рату сличног стања, општег насиља или унутрашњих сукоба дошло до кршења људских права, а земља њиховог поријекла није у могућности да их заштити. Према дефиницији, посљедња

мигрантска криза значила би да држава БиХ треба да обезбиди привремену заштиту мигрантима.

Странац којем је одобрена привремена заштита у БиХ, према наведеном Закону, има право на: боравак, основне услове за живот и смјештај, здравствену заштиту, основно и средње школовање, правну помоћ, слободу вјероисповијести и право на рад. Странац којем је одобрена привремена заштита обавезан је пријавити боравиште и промјену адресе становања надлежном органу, а посебно је обавезан да поштује уставе, законе и друге прописе у БиХ.

Из претходно дефинисаних права и обавеза странаца којима се одобрава привремена заштита, јасно се уочава да би већи прилив избјеглица у БиХ, значио и веће јавне издатке настале пружањем јавних услуга и бенефиција за наведену категорију. Највећи трошкови јавних расхода имали би раст у области здравствене заштите, као и обезбјеђењу прихвата, смјештаја и основних услова за живот и школовање. На примјер, у Републици Српској, укупни расходи Фонда здравственог осигурања Републике Српске за обавезно здравствено осигурање у 2014. години износили су 694.793.793,00 КМ, у 2013. години у износу од 665.742.610,00 КМ а 2012. године обавезно здравствено осигурање износило је 663.837.937,00 КМ. Евидентан раст трошкова здравствене заштите, уз повећање броја корисника обавезног здравственог осигурања, довело би до лошије позиције ове ставке и раста укупних јавних расхода. Укупна потрошња у обавезном здравственом осигурању у Федерацији БиХ такође има тенденцију раста и то: 2012. године у укупном износу од 1.178.689.016 КМ, 2013. године у износу од 1.181.318.940 КМ и у 2014. години 1.206.158.505 КМ. Такође, смјештајни капацитети за прихватање избјеглица, захтијевали би додатна средства и улагања.

Јасно је да би већи број избјеглица, и помоћ која им је преко јавних институција неопходна, краткорочно гледано довело до раста јавних издатака у буџету Републике и тиме утицао на погоршање фискалне позиције, уз почетно стање дефицита које је већ забиљежено прошле године.

3.2. Већа понуде радне снаге, већа незапосленост?

У већини земаља ЕУ регистровано је повећање броја запослених лица што је резултирало смањењем стопе незапослености. Међутим, стопе незапослености су и даље прилично високе у поређењу са периодом прије кризе што указује да су послодавци, не само у ЕУ него и у земљама у регији, у 2014. години приликом запошљавања настојали да трошкове рада ускладе са лимитираним обимом пословне активности. Креирање нових радних мјеста и даље остаје највећи изазов. БиХ је у поређењу са земљама у ЕУ и окружењу (осим Македоније) имала највећу стопу незапослености у 2014. години.

Према анкети о радној снази, број незапослених лица у БиХ је смањен уз непромијењену стопу незапослености у односу на 2013. годину, јер је и број запослених лица смањен. (Дирекција за економско планирање БиХ, 2015)

Такође, основна карактеристика тржишта рада у БиХ јесте оптерећеност високим нивоом дугорочно незапослених лица у укупном броју незапослених уз ниске стопе запослености и активности. Уз ограничен ниво потражње и инвестиција, како у БиХ тако и у земљама ЕУ, стопа раста нето плата остала је скромна у односу на претходне године и нису значајније утицали на куповну моћ и животни стандард становништва.

У складу са важећим законима о запошљавању у БиХ, свако регистровано незапослено лице, остварује и права за случај незапослености која подразумијевају новчана давања и то (Агенција за рад и запошљавање БиХ, 2014):

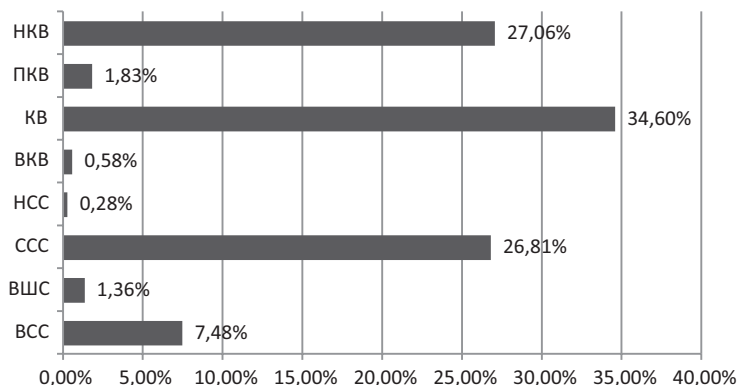
- право на новчану накнаду,
- право на здравствено осигурање по основу незапослености,
- право на пензионо осигурање по основу незапослености,
- уплату доприноса за ПИО уколико са тим стажом осигурања испуњавају услови за старосну пензију.

У планирању политике тржишта рада, заводи и службе запошљавања у БиХ суочени су са ограниченим финансијским могућностима, јер су приоритети у финансирању реализација законских обавеза у вези са материјалном и социјалном сигурности незапослених лица (новчана накнада, здравствена заштита и програми социјалног збрињавања), па тек онда мјере активне политике запошљавања.

Кретање запослености и незапослености у БиХ пратимо преко административних и анкетних података. Према Анкети о радној снази стопа незапослености у БиХ се у односу на претходну годину није промијенила и износи 27,5%. Административни подаци нам приказују другу слику гдје је стопа незапослености у 2014. години 44,5%. Постотак запослених који је утицао на смањење анкетне стопе незапослених су особе запослене у свој економији. Према Анкети о радној снази стопа запослености се није пуно промијенила у односу на претходну годину и у 2014. години износи 31,7%. Према старосним интервалима највећа стопа незапослености је за доб 15-24 године, и у 2013. години је износила 61% и повећала се у односу на претходну годину када је износила 59,1%. Најмања стопа незапослености је карактеристична за доб 50-64 и она износи 15,8%. Стопа незапослености забиљежена у интервалу година 25-34 износи 33,4%. (Агенција за статистику БиХ, 2014)

Од укупног броја особа које траже запослење, њих 279.083 или 50,73% су жене. У структури лица која траже запослење, закључно са фебруаром

2015. године, НКВ радника је 148.834 или 27,06%, ПКВ 10.075 или 1,83%, КВ 190.346 или 34,60%, ВКВ 3.193 или 0,58%, НСС 1.557 или 0,28%, ССС 147.454 или 26,81%, ВШС 7.499 или 1,36% и ВСС 41.137 или 7,48%. Највећи број евидентиране незапослености чине лица са трећим степеном образовања КВ радници 34,60%, те НКВ радници 27,06% (Агенција за рад и запошљавање Босне и Херцеговине, 2015).

Слика 2. Квалификациона структура регистроване незапослености у БиХ - 28.02.2015. Извор: Агенција за рад и запошљавање Босне и Херцеговине, Преглед стања тржишта рада на дан 28. фебруар 2015.

Према истраживањима која смо представили у претходном дијелу, искуства показују да су мигранти у највећем постотку млада радна снага, да је већи дио њих женског пола и да припадају категорији неквалификованих или нискоквалификованих радника. Узимајући у обзир стање на тржишту рада БиХ, управо су наведене категорије становништва у највећем постотку незапослене, млади у распону 15-24 година, НКВ радници у постотку од 27,06% и 50,73% чине незапослене жене, чиме би повећање броја незапослених радника исте структуре и међу мигрантима, погоршало стање на тржишту рада. Уз илегалне имиграције које означавају илегалне активности везане за непријављивање радника и плаћања пореза и доприноса, односно запошљавање радника имиграната на црно, снизило би цијену рада домаћих радника и погоршало ионако ниску куповну моћ и животни стандард радника у БиХ. Теоретски, позитивних ефеката имиграција на тржиште рада би било, уколико би се испунио услов њихове ефикасне интеграције на тржиште рада у смислу остваривања пуног потенцијала тамо гдје су вјештине и старосна структура имиграната најпотребније.

3.3. Фактори смањења јавних прихода у БиХ као резултат мигрантске кризе

Како су наведена истраживања показала, дугорочни ефекат имиграција би могао имати позитивне реперкусије на јавне приходе, уколико би се остварила адекватна интеграција имиграната на тржиште рада, остварила пуног потенцијала вјештина и способности имиграната тамо гдје ће дати најбоље резултате, као и легална имиграција, у смислу регистрације и одобравања азила подносиоцима захтјева за азил. Ти позитивни ефекти огледају се прије свега у прикупљању већег износа пореских прихода (поре-за на доходак, доприноси), повећања БДП а неке студије показују чак и веће смањење јавног дуга у дугом року.

Краткорочан пад јавних прихода у БиХ у 2015. години, према подацима Управе за индиректно опорезивање, забиљежени су у приходима од царина, који су имали тенденцију пада за 9% у односу на октобар прошле године. Ова негативна тенденција сматра се посљедицом мигрантске кризе која је кулминирала протеклих мјесеци. Иако Босна и Херцеговина није била на директном удару миграната, затварањем граница и успоравањем међународног промета робе, криза се одразила на односе размјене, а тим и на смањење прихода по свим основама, међу којима и на приходе по основу царина.

Посматрајући стање јавних прихода Босне и Херцеговине, у наставку наводимо могуће негативне ефекте имиграција. Ово се првенствено односи на могућност раста сиве економије, за коју је карактеристично да се нагло повећава у поремећеним условима на тржишту и великим екстерним шокovima (рат, блокада, изолација, санкције), али и усљед наглих политичко-економских заокрета када долази до пада производње и животног стандарда. Посматрано на макроекономском нивоу, сиву економију представљају све економске активности појединаца, неформалних група или организација које, бар у неким елементима, не поштују одређене институционалне процедуре, односно издјегавају бар неке од компонената друштвене регулативе. Главни разлози за појаву сиве економије су издјегавање или утаја пореза, односно издјегавање или кршење прописа који регулишу привредне трансакције. Велики обим сиве економије увијек изазива поремећаје у систему националних рачуна, посебно у расподјели националног дохотка на макро и микро нивоу. На макро нивоу сива економија помјера пропорцију расподјеле националног дохотка између привреде и становништва у корист становништва знатно преко границе удјела личних доходака.

Појавом сиве економије и њеним развојем држави измичу значајни извори буџетских прихода. Због тога сива економија не само да угрожава редован прилив буџетских средстава, већ и озбиљно угрожава производњу

и регуларни промет роба и услуга. Нелојално конкуришући читавој регистрованој (легалној) привреди, она умањује и ефикасност економске политике на нивоу државе. Највише радника на црно најчешће је у области трговине, услужних дјелатности и грађевине. До извјесне мјере дјеловање сиве економије може имати и неке позитивне ефекте (динамизирање привредних активности, побољшавање или одржавање достигнутог нивоа животног стандарда становништва, повећање укупне тражње), али негативни ефекти су далеко бројнији. Сматра се да је основни разлог за појаву и ширење сиве економије утаја у плаћању јавних прихода, односно избјегавање или кршење прописа који регулишу привредне трансакције. Већина анализа сиве економије бави се изгубљеним приходом државе који порезници не успијевају наплатити. Често се дешава да намјерно избјегавање плаћања једних обавеза проузрокује ненамјерно избјегавање других. На примјер, непријављивање радника због избјегавања плаћања пореза има за последицу избјегавање плаћања доприноса за социјално осигурање. (Владушић и Пантић, 2008).

Претпоставља се да су основни узроци за то неповољан привредни амбијент и високе стопе пореза и доприноса на лична примања. Чињеница је да је у БиХ највећи степен оптерећења рада фискалним давањима у односу на регион, што може бити почетни импулс за раст сиве економије која штети не само буџету, већ и радницима и фирмама. Ово често резултира тиме да послодавци одлучују да запосле људе мимо знања надлежних власти. То даље доводи до јачања сиве економије, гдје је радницима озбиљно ограничен приступ социјалним бенефицијама и доприносима за пензиони и здравствени систем, а који би требао да се примјењује на све раднике. Многи послодавци избјегавају плаћање пореза и доприноса, а њихови запослени се региструју као незапослени како би примали минималне социјалне накнаде. Многи илегални имигранти налазе рјешење у сивој економији. Како би минимизирали опасност депортације скривају се од државних органа, а сива економија им пружа најбољу заштиту у облику анонимности. Уз чињеницу да послодавцима имигранти представљају јефтину радну снагу, непријављени имигранти који нису добили азил или документе, били би запошљавани илегално, без плаћања пореза и доприноса на лична примања али и без социјалних права.

Дакле, пораст сиве економије директно утиче на слабљење јавних прихода на макро нивоу, конкурентности послодаваца у БиХ, уз истовремено спречавање државе да уведе ефикасан систем социјалне заштите, а радници који раде у сивој економији имају несигуран статус, неадекватне мјере заштите на раду и смањена им је могућност да заштите своја права.

Закључак

Међународне миграције представљају значајно обиљежје глобалне економије и имају неоспоран утицај на економски, друштвени и политички живот савремених земаља. Европа је постала главно одредиште свјетских миграната што питање утицаја миграција на европску економију чини све актуелнијом темом. Главни покретач миграција и даље су запосленост и жеља за бољим животним стандардом, али посљедња мигрантска криза резултат је великих геополитичких промјена на међународној сцени и као таква засигурно ће имати економске реперкусије. Посматрано са економског аспекта, миграција радне снаге може бити средство да се на вријеме одговори измијењеним потребама на тржишту рада, за подстицање иновација и развоја, као и за преношење и унапређивање вјештина.

Међутим, велики број имиграната или избјеглица, које у кратком временском року и на ограниченом географском простору ЕУ настоје добити азил, доноси велики број отворених питања од којих је сигурно најважније како ће посљедње масовне имиграције утицати на економију европских земаља. Узимајући у обзир ограниченост истраживања које се односи првенствено на недовољан број података усљед кратког временског периода од посљедње мигрантске кризе, недовољне статистичке базе о имигрантима, те неусклађеност прописа из области тржишта рада, јавних финансија и социјалних права, изучавања ових ефеката своде на велики број претпоставки и искуства релативно кратког временског периода досадашњих миграција.

Процјене утицаја актуелне мигрантске кризе на економију европских земаља приказали смо са аспекта фискалног утицаја и тржишта рада. Резултати су показали да у кратком року, имиграције у земље ЕУ за исход имају повећање јавних расхода у виду издатака за прихват, смјештај избјеглица, трошкове хране, обраде захтјева за азил, здравствене заштите, школовања и друго. Ипак, досадашња истраживања су показала да би дугорочни ефекти миграција требали довести до раста јавних прихода и ти позитивни ефекти огледају се прије свега у прикупљању већег износа пореских прихода (пореза на доходак, доприноси), повећања БДП а неке студије показују чак и веће смањење јавног дуга у дугом року. Анализу ефеката на тржишту рада Европске уније отежавајућом чине разлике између европских земаља у дужини процеса обраде пријаве за азил, и да ли ће они или не, ући у радну снагу државе док чекају одобрење азила. Ти фактори се знатно разликују од земље до земље поријекла и дужине времена чекања. Ипак, тенденције говоре да ће демографске карактеристике одредити даљи ток ових кретања. У посљедњих неколико година, старење популације и смањење радне снаге у већини развијених економија, а посебно у европским земљама, указују на то

да ће радници мигранти имати важну улогу у снабдијевању тржишта рада и недостајуће радне снаге. Нова радна снага а посебно млади стручњаци који имају више вјештина и знања, могу бити покретачка снага дугорочног развоја и позитивних фискалних утицаја на европску економију. Позитивни ефекти миграција огледаће се у оптималном искоришћавању радног потенцијала миграната а у смислу вјештина, година старости, дужине боравка у земљи, али и остваривања пуног потенцијала тамо гдје су њихове вјештине најпотребније. Такође, у дугом року, имигранти имају тенденцију да плате више пореза него што су примили јавне помоћи.

Анализа утицаја мигрантске кризе на економију Босне и Херцеговине у обзир узима чињеницу да до сада није било значајног прилива имиграната нити већег броја захтјева за азил. Хипотетички сценарији могућег фискалног утицаја на економију БиХ до којих би могло доћи при евентуалном приливу већег броја избјеглица или имиграната огледа се у погоршању фискалних позиција односно расту јавних расхода, због јавних издатака неопходних за смјештај и социјалну и здравствену помоћ избјеглицама. Повећање стопе незапослености и релативни пад јавних прихода вјероватно би настао као резултат пораста сиве економије, посебно на тржишту рада. БиХ је у поређењу са земљама у ЕУ и окружењу имала највећу стопу незапослености у 2014. години. Структура незапослених одговара просјечној структури имиграната што би у том дијелу тржишта рада погоршало постојеће стање. Многи илегални имигранти налазе рјешење у сивој економији. Како би минимизирали опасност депортације скривају се од државних органа, а сива економија им пружа најбољу заштиту у облику анонимности, док послодавцима имигранти представљају јефтину радну снагу. Управо би из овог разлога, непријављени имигранти, који нису добили азил или документе, били запошљавани илегално, што би уз избјегавање плаћања пореза и доприноса на лична примања умањило ионако ниску цијену рада домаћих радника.

Литература

- Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Преузето 11.01.2016. са <http://www.arz.gov.ba/statistika/mjesecni/default.aspx?id=1795&langTag=bs-BA>
- Borjas, G. J. (1987). *Self-Selection and the Earnings of Immigrants*, American Economic Review, Vol. 77, No. 4, pp. 531.-553., 1987. Преузето 15.12.2015. са http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic803549.files/Week%203-September%2022/borjas_self.pdf
- Cully, M. (2012). More than additions to population: the economic and fiscal impact of immigration. *Australian Economic Review*, Volume 45, Issue 3. Преузето 09.01.2016. са https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/01_2014/economic-fiscal-impact-of-immigration_access.pdf

- De Persio, G. (2015). Može li reforma imigracije pomoći ekonomiji? Пpeyzepo 09.01.2016. ca <http://www.investopedia.com/articles/investing/080515/can-immigration-reform-help-conomy.asp#ixzz3xLij6Bra>
- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH (2015). Пpeyzepo 19.12.2015. ca http://www.dep.gov.ba/dep_publikacije/ekonomski_trendovi/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=140&pageIndex=1
- Eurostat (2015). Пpeyzepo 02.01.2016. ca http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report
- Giovanni, P., Shih, K. and Sparber, C. (2014). How highly educated immigrants raise native wages. Research-based policy analysis and commentary by leading economists, CEPR's policy. Пpeyzepo 19.12.2015. ca <http://www.voxeu.org/article/how-highly-educated-immigrants-raise-native-wages>
- Grossman, J. B. (1982). *The Substitutability of Natives and Immigrants in Production*, The Review of Economics and Statistics, vol. 64, No. 4, pp. 596.-603., 1982. Пpeyzepo 02.01.2016. ca http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic803549.files/Week%207-October%2020/Grossman_Substitutability.pdf
- LaLonde, R. J., and Topel, R. H. (1997). *Economic impact of international migration and the economic performance of migrants*, ch. 14, p. 799.-850. in Rosenzweig, M. R. and Stark, O. eds., Пpeyzepo 02.01.2016. ca <http://www.ssc.wisc.edu/~walker/wp/wp-content/uploads/2012/09/lalondeTopel1997.pdf>
- Lu, Y., Frenette, M. and Schellenberg, G. (2015). Social Assistance Receipt Among Refugee Claimants in Canada: Evidence from Linked Administrative Data Files, *Statistics Canada*, Analytical Studies Branch Research Paper Series n°369. Пpeyzepo 22.11.2015. ca <http://www.statcan.gc.ca/pub/11f0019m/11f0019m2015369-eng.pdf>
- Mincer, J. (1978). *Family migration decisions*, Journal of Political Economy, Vol. 86, pp. 749.-773. Пpeyzepo 22.12.2015. sa <http://www.nber.org/papers/w0199.pdf>
- OECD (2015). Пpeyzepo 02.01.2016. ca <http://www.oecd.org/migration/How-will-the-refugee-surge-affect-the-European-economy.pdf>
- Penava, M. (2011). Uticaj migracija na europsko tržište rada. Пpeyzepo 22.12.2015. ca http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=142803
- Ruist, J. (2015). Refugee immigration and public finances in Sweden, University of Gothenburg, Working Paper in Economics No 613. Пpeyzepo 12.11.2015. ca https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/38323/1/gupea_2077_38323_1.pdf
- UNHCR, <http://www.unhcr.org/55df0e556.html>
- Vargas-Silva, C. (2015). The Fiscal Impact of Immigration in the UK. The migration observatory at the University of Oxford, UK, 3rd Revision. Пpeyzepo 10.12.2015. ca <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/fiscal-impact-immigration-uk>
- Vladušić, LJ., Pantić, V. (2008). Neosmatrana i siva ekonomija u BiH. Centralna banka Bosne i Hercegovine, Specijalne teme istraživanja, decembar 2008. Пpeyzepo 10.01.2016. ca http://www.cbbh.ba/files/specijalne_teme_istrazivanja/sti_01_08_bs.pdf
- Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu. *Prečišćeni tekst Zakona/Službeni glasnik BiH, br. 36/08, 87/12*